

Leena Meri ps ym.

Lakialoite laiksi vanhusasiainvaltuutetusta ja laiksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain 24 §:n muuttamisesta

Eduskunnalle

PERUSTELUT

Aloitteessa ehdotetaan säädettäväksi uusi laki vanhusasiainvaltuutetusta. Lisäksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annettuun lakiin (980/2012, seur. vanhuspalvelulaki) ehdotetaan lisättäväksi säännös valvontaviranomaisesta, jona toimisi vanhusasiainvaltuutettu.

Aloitteen tarkoituksena on vanhusasiainvaltuutetun viran perustaminen. Valtuutettu tehtävänä olisi valvoa vanhuspalvelulain noudattamista sen mukaan kuin sanotussa laissa säädetään. Vanhusasiainvaltuutettu olisi vanhuspalvelulain toteutumiseksi sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä.

Vanhusasiainvaltuutettua koskevan lain tavoitteena on tehostaa, syventää ja laajentaa vanhuspalvelulain toteutumista. Selkeä osoitus merkittävästä tarpeesta sääntelyn uudistamiseen lähtee järjestelmällisestä oikeussääntelyn noudattamattomuudesta. Vanhuspalvelulaki tuli voimaan kesällä 2013, ja sitä on uudistettu eräin muutoksin. Sääntelyn toteutumisessa on esiintynyt vaikeuksia ja puutteita. Vanhuspalvelulain seurannan yhteydessä on havaittu, että terveyttä ja hyvinvointia edistävien palvelujen kohdentamisessa on parannettavaa. Ikääntyneiden henkilöiden kattava palvelutarpeiden arviointi ja palvelutarpeisiin vastaaminen vaatii niin ikään monipuolista erityisosaamista. (Vanhuspalvelulain (980/2012) toimeenpanon seuranta. Kunnille, kuntayhtymille ja yhteistoiminta-alueille suunnatun kyselyn 2013, 2014 ja 2016 seurantatulokset. THL)

Ikääntyneiden määrä myös kasvaa tulevaisuudessa. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä kasvaa peräti 26 prosenttiin vuoteen 2030 ja 29 prosenttiin vuoteen 2060 mennessä. Väestöennusteen tehtävä on tarjota päättäjille työkaluja sen arvioimiseksi, tarvitaanko toimia, joilla kehitykseen voidaan vaikuttaa. (Suomen virallinen tilasto (SVT): 30.10.2015).

Laissa asetettujen tavoitteiden vajaan toteutumisen rinnalla ikääntyneiden kohdalla on ilmennyt muitakin epäkohtia, joita julkisen päätöksentekijän on pyrittävä korjaamaan vaikuttamalla eri toimijoiden käyttäytymiseen.

Lakialoite LA 50/2018 vp

Jo vuonna 2002 tehdyn laajan kyselytutkimuksen mukaan yli 75-vuotiaista jopa yli kolmannes kärsii yksinäisyydestä. Vuoden 2018 Eriarvoisuutta käsittelevän Juho Saaren työryhmän loppuraportissa todetaan, että yksinäisyys on eräs tärkeimmistä hyvinvointia ja terveyttä alentavista tekijöistä (Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2018, s. 19). Yhteiskunnan päätökset ja toimitavat ja iäkkäiden heikko asema yhteiskunnassa voivat osaltaan lisätä yksinäisyyden tunnetta ja kaventaa hyvinvointia (Uotila 2011: Vanhuus ja yksinäisyys. Tutkimus iäkkäiden ihmisten yksinäisyyskokemuksista, niiden merkityksistä ja tulkinnoista). Eläkeläisköyhyys ja ylivelkaantuneisuus ovat jatkuvasti kasvava ongelma. Vanhuspalvelulaitoksiin kohdistuvat tiukat henkilöstömitoitukset ja säästöpaineeet voivat johtaa vanhusten avohoidon vähentymiseen kunnassa, joten kotona asumisen ja hoitamisen edellytykset asettavat vaatimuksia, joihin lainsäätäjän on varauduttava. Perustana on, että ikääntynyttä pidetään kunnioitusta ja arvostusta ansaitsevana ihmisenä.

Edellä kerrotuin perustein on tärkeää, että Suomessa on jatkossa viranomainen, joka puolustaa ikäihmisten asemaa yhteiskunnassa, puuttuu ikääntyvien henkilöiden kohdalla esiintyviin epäkohtiin ja epäoikeudenmukaisuuksiin ja on perehtynyt heidän asioihinsa syvällisesti.

Ehdotettavan uuden vanhusasiainvaltuutettua koskevan lain sääntelytapa vastaisi vakiintuneita, lainlaadintaa kyseisellä oikeuden- ja elämänalalla koskevia periaatteita ja käytäntöjä. Lakiehdotuksen rakenteellisina suuntaviivoina toimii tällä perusteella yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain (1326/2014) kirjoittamistapa.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että eduskunta hyväksyy seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

vanhusasiainvaltuutetusta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Vanhusasiainvaltuutettu

Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain toteutumiseksi sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä on vanhusasiainvaltuutettu.

Vanhusasiainvaltuutettu on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton.

Lakialoite LA 50/2018 vp

2 §

Nimittäminen ja kelpoisuusvaatimukset

Vanhusasiainvaltuutetun nimittää valtioneuvosto enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Valtuutetuksi nimitetty vapautuu hoitamasta muuta virkaa siksi ajaksi, jonka hän toimii valtuutettuna.

Vanhusasiainvaltuutetun kelpoisuusvaatimuksena on ylempi korkeakoulututkinto, hyvä perehtyneisyys vanhuspalveluihin ja viran tehtävälleen sekä käytännössä osoitettu johtamistaito.

3 §

Tehtävät

Vanhusasiainvaltuutetun tehtävänä on valvoa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (980/2012) noudattamista sen mukaan kuin mainitussa laissa säädetään. Tehtäviensä hoitamiseksi valtuutettu:

- 1) laatii ja teettää selvityksiä, julkaisee raportteja sekä tekee aloitteita;
- 2) antaa neuvoja ja lausuntoja;
- 3) edistää tiedotusta, kasvatusta ja koulutusta;
- 4) osallistuu eurooppalaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön;
- 5) seuraa toimialallaan kansallisen lainsäädännön toimivuutta.

Lisäksi vanhusasiainvaltuutettu hoitaa muualla lainsäädännössä valtuutetulle säädetty tehtävät.

4 §

Tiedonsaantioikeus

Vanhusasiainvaltuutetulla on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada viranomaiselta ja muulta julkista hallintotehtävää hoitavalta, työnantajalta sekä niiden palveluksessa olevilta maksettua ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetussa laissa säädettyjen valvontatehtäviensä hoitamiseksi välttämättömät tiedot sekä viranomaiselta ja muulta julkista hallintotehtävää hoitavalta tehtäviensä hoitamiseksi välttämättömät tiedot.

5 §

Oikeus saada selvitys

Vanhusasiainvaltuutetulla on oikeus saada viranomaiselta ja muulta julkista hallintotehtävää hoitavalta, työnantajalta sekä niiden palveluksessa olevilta selvitys seikoista, jotka ovat tarpeen valtuutetun tehtävien hoitamiseksi. Oikeus selvityksen saamiseen ei koske tietoa, josta sillä, jolta selvitystä pyydetään, on oikeus kieltäytyä todistamasta.

Lakialoite LA 50/2018 vp

6 §

Tarkastusoikeus

Vanhusasiainvaltuutettu voi tehdä tarkastuksen viranomaisen sekä tavaroiden tai palveluiden tarjoajan toimitiloissa, jos tarkastus on tarpeen ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain noudattamisen valvomiseksi valtuutetun toimivaltaan kuuluvissa asioissa. Tarkastusta ei saa tehdä pysyväisluonteiseen asumiseen käytettävissä tiloissa. Tarkastuksessa noudatetaan, mitä hallintolain (434/2003) 39 §:ssä säädetään.

7 §

Oikeusapu

Vanhusasiainvaltuutettu voi avustaa tai määrätä alaisensa virkamiehen avustamaan ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetussa laissa säädetyistä velvollisuuksista johtuvien tämän oikeuksien turvaamisessa taikka tarvittaessa hankkia tälle tätä tarkoitusta varten oikeusapua.

8 §

Kertomukset

Vanhusasiainvaltuutettu antaa vuosittain valtioneuvostolle kertomuksen toiminnastaan.

9 §

Vanhusasiainvaltuutetun toimisto

Vanhusasiainvaltuutetulla on toimisto, jossa on tarpeellinen määrä valtuutetun tehtäväalaaan perehtyneitä esittelijöitä sekä muuta henkilöstöä.

Vanhusasiainvaltuutettu nimittää toimiston virkamiehet ja ottaa palvelukseen toimiston muun henkilöstön.

Vanhusasiainvaltuutettu hyväksyy toimistolle työjärjestyksen.

10 §

Neuvottelukunta

Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annettuun lakiin liittyvien kysymysten käsittelyä varten vanhusasiainvaltuutetun toimiston yhteydessä on valtioneuvoston kolmeksi vuodeksi kerrallaan asettama vanhusasioiden neuvottelukunta.

Neuvottelukunnan tehtävistä, kokoonpanosta ja toiminnasta säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

Lakialoite LA 50/2018 vp

11 §

Uhkasakko

Vanhusasiainvaltuutettu voi asettaa 4 ja 5 §:ssä tarkoitetun tietojenanto- ja selvitysvelvollisuuden noudattamisen tehosteeksi uhkasakon. Uhkasakkoa ei kuitenkaan saa asettaa henkilölle, jota on aihetta epäillä rikoksesta, jos tiedot koskevat rikosepäilyn kohteena olevaa asiaa.

Vanhusasiainvaltuutetun asettaman uhkasakon tuomitsee maksettavaksi vanhusasiainvaltuutetun toimisto. Uhkasakon asettamisesta ja tuomitsemisesta maksettavaksi säädetään uhkasakko-laissa (1113/1990).

12 §

Voimaantulo

Tämän lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla.

2.

Laki

ikäntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain 24 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään ikäntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (980/2012) 24 §:ään uusi 2 momentti seuraavasti:

24 §

Viranomaisvalvonta

Tämän lain noudattamista valvoo vanhusasiainvaltuutettu.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____.

Lakialoite LA 50/2018 vp

Helsingissä 12.10.2018

Leena Meri ps
Juho Eerola ps
Ritva Elomaa ps
Teuvo Hakkarainen ps
Laura Huhtasaari ps
Olli Immonen ps
Arja Juvonen ps
Toimi Kankaanniemi ps
Rami Lehto ps
Jani Mäkelä ps
Mika Niikko ps
Mika Raatikainen ps
Sami Savio ps
Ville Tavio ps
Ville Vähämäki ps
Jari Ronkainen ps